

การศึกษากระบวนการปรับตัวของคนตรีเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย*

Received: 12 February 2026

Revised: 5 May 2026

Accepted: 21 May 2026

นาสุคุณ การปิยกุล**

สุรศักดิ์ จำนงค์สาร***

เมธี พันธุ์วรารท****

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษากระบวนการปรับตัวของคนตรีเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนคนตรีญวนในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของคนตรีของชาวเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยหลักทฤษฎีทางมานุษยวิทยา (Ethnomusicology Research) ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ อีกทั้งสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม เพื่อนำข้อมูลมาประกอบผลการวิจัย รายงานวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ผลการวิจัยพบว่าชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาพุทธอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างศาสนสถานขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจำนวน 24 วัดในประเทศไทย นอกจากนี้ยังมีสำนักปฏิบัติธรรมอีก 3 สำนัก และมีการปรับตัวทางดนตรีเพื่อให้ดำรงอยู่ในวัฒนธรรมได้ สะท้อนผ่านการปรับรูปแบบวงดนตรีแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ในอดีตใช้รูปแบบของวงดนตรีไทยและในปัจจุบันใช้เครื่องดนตรีจีนและเครื่องดนตรีสากล เนื่องจากต้องมีการปรับตัวเพื่อให้ตอบสนองความต้องการทางสุนทรีย์ของผู้ฟังและแข่งขันกับวงดนตรีประกอบพิธีกรรมของฝ่ายจีนิกาย ด้านทำนองเพลงพบว่า

บทความวิจัย

บทคัดย่อ

คำสำคัญ

ดนตรีญวน;
ดนตรีประกอบพิธีกรรม;
ศาสนาพุทธมหายาน
ฝ่ายอนันิกาย

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษากระบวนการปรับตัวของคนตรีเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย หลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

** นิสิตระดับปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: nattakun.tha@ku.th

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: surasakja@g.swu.ac.th

**** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ไทยและเอเชีย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ติดต่อได้ที่: matee@swu.ac.th

มีความหลากหลาย นอกจากทำนองเพลงฉวนของเดิม ยังมีการนำทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงไต้หวัน ทำนองเพลงไทยเดิม ทำนองเพลงลูกทุ่งมาใช้บรรเลงประกอบการสวดมนต์อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีการนำวิธีการบรรเลงแบบดนตรีไทย ได้แก่ การเติมลูกเต๋าและการแปรทำนองแบบกลอนเพลงไทยมาปรับใช้ในการบรรเลง ถือเป็นการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทำนองแต่ยังคงใช้บทสวดมนต์เป็นภาษาฉวน สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกลมกลืนในประเทศไทยที่เป็นสังคมพหุวัฒนธรรม

A Study of Transformation Process of Vietnamese Music in Thailand *

Received: 12 February 2026

Revised: 5 May 2026

Accepted: 21 May 2026

Nattakun Thavornpiyakul **

Surasak Jamnongsarn ***

Metee Punvaratorn ****

This article is a part of a thesis entitled “A Study of Transformation Process of Vietnamese Music in Thailand”. Its aims are 1) to examine the continuity of Vietnamese musical communities in Thailand and 2) to investigate the cultural transformation of Vietnamese music within the Thai sociocultural context. The research employs a qualitative methodology based on ethnomusicological. Fieldwork was conducted to collect data, including interviews with experts, as well as both participatory observation and non-participant observation. The data were analyzed and presented using descriptive analysis. The findings indicate that Vietnamese Buddhists migrated to Thailand from the Thonburi to the Rattanakosin periods and established religious institutions that have continued to the present. Currently, there are twenty-four temples in Thailand and three meditation centers. To ensure its cultural sustainability, Vietnamese ritual music has undergone adaptive transformations. Changes in ensemble formats can be divided into two periods: earlier ensembles followed Thai musical models, while contemporary ensembles incorporate Chinese and Western instruments in response to audience aesthetics and competition with Chinese Buddhist in ritual ensembles. The musical repertoire has diversified,

Research Article

Abstract

Keywords

Vietnamese music;
ceremonial music;
Annamite Mahayana
Buddhism

* This article was conducted as part of the research project entitled “A Study of Transformation Process of Vietnamese Music in Thailand,” Doctor of Arts Program in Thai and Asian Music, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University.

** Doctoral student, Thai and Asian Music Program, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: nattakun.tha@ku.th

*** Assistant Professor, Thai and Asian Music Section, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: surasakja@g.swu.ac.th

**** Assistant Professor, Thai and Asian Music Section, Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University, e-mail: matee@swu.ac.th

beyond traditional Vietnamese melodies by including Teochew Chinese, Taiwanese, Thai classical, and Thai folk song melodies used in ritual chanting. Additionally, Thai performance techniques, including *luk-thao* and melodic variation derived from Thai classical music, have been incorporated into performance practice. Despite these transformations, chants continue to be performed in the Vietnamese language. This reflects both cultural identity and harmonious coexistence within the multicultural society of Thailand.

1. บทนำ

ประเทศไทยกับประเทศเวียดนามมีความสัมพันธ์กันในฐานะมิตรประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบางครั้งอาจมีความเห็นที่แตกต่างหรือแสดงท่าทีในความสัมพันธ์ระหว่างกันแบบซับซ้อน นับได้ว่าเป็นเรื่องปกติของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกันประกอบกับปัจจัยจากประเทศมหาอำนาจร่วมด้วย เมื่อสืบค้นทางประวัติศาสตร์พบว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับประเทศเวียดนามตั้งแต่สมัยอยุธยา จนถึงสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยผ่านการค้าและการสงครามเพื่อแย่งชิงสิทธิในการปกครองพื้นที่ประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน

นอกจากความสัมพันธ์ในแง่ของการทำสงครามแล้ว ยังมีความสัมพันธ์ในรูปแบบของมิตร ใน พ.ศ. 2326 พระเจ้ายาหล่องหรือที่ประวัติศาสตร์ไทยเรียกว่าองค์เชียงสือทรงหนีกองทัพกบฏเตยเซินเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ไปตั้งบ้านเรือนที่บ้านต้นสำโรง ซึ่งปัจจุบันเป็นสถานเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐโปรตุเกส เขตบางรัก พร้อมทั้งพระราชทานเบี้ยหวัดและเครื่องประกอบเกียรติยศต่างๆ แต่พระเจ้ายาหล่อง

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นเหตุของการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทย 2 ประการ ได้แก่ 1) ผลจากการทำสงคราม นอกจากจะได้ประกาศความยิ่งใหญ่เหนือศัตรูและได้ทรัพยากรมาครอบครองแล้ว มักจะตามมาพร้อมกับการกวาดต้อนชาวเวียดนาม 2) การอพยพลี้ภัยทางการเมืองและภัยสงครามของชาวเวียดนาม เมื่อมีการย้ายถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งหนึ่งที่ติดตัวกลุ่มชนมาก็คือวัฒนธรรมที่เป็นการแสดงถึงอัตลักษณ์ของกลุ่มชนนั้นๆ ชาวเวียดนามก็เช่นกัน

วัฒนธรรมของชาวเวียดนามรวมไปถึงดนตรี การละเล่นต่างๆ ที่พบในประเทศไทยนั้นพบได้ในเอกสารโบราณ เช่น ในประชุมหมยรับสั่ง ภาคที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี บันทึกถึงเหตุการณ์ในสมัยกรุงธนบุรี เรื่อง หมยรับสั่งเรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตที่ท่าเจ้าสนุก จังหวัดสระบุรี จ.ศ. 1141 (ห้องสมุดดิจิทัลวชิรญาณ, 2523) โดยมีรายละเอียดดังนี้

ครั้น ณ วันอังคาร ขึ้น 2 ค่ำ เดือน 4 เพลาย่ำ 2 โมง แห่พระแก้วมรกตลงมา ณ พระนครธนบุรี มาขึ้นสะพานป้อมต้นโพธิ์ ปากคลองนครบาล สัสดีเกณฑ์ให้ตั้งฉัตรเบญจรงค์ ราชวัติเลว รายทางล้อมโรงพระแก้วมรกต เจ้าพนักงานสี่ตำรวจเชิญพระเสลี่ยงไปรับพระแก้วมรกต พระบาง กรมวังเกณฑ์เครื่องสูงลงไปรับ เครื่องสูง 5 บังแทรก 3 (รวม) 8 คู่ พันพุ่มเกณฑ์คู่แห่ ถีอดอกบัวเดินเท้า 20 คู่ พันเทพราชเกณฑ์ปี่กลองชนะ แตรสังข์ แห่เข้าประตูรามสุนทร มาไว้ในโรงทรง ฯ พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ปีพาทย์ไทย ปีพาทย์รามัญ แลมโหรีไทย มโหรีแขกฝรั่ง มโหรีจีนญวน มโหรีมอญเขมร ผลัดเปลี่ยนกันสมโภช 2 เดือน 12 วัน ให้พระราชทานเงินเบี้ยเลี้ยง

จากหมยรับสั่งเรื่องโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์ เสด็จขึ้นไปรับพระแก้วมรกตที่ท่าเจ้าสนุก จังหวัดสระบุรี จ.ศ. 1141 ปรากฏวงมโหรีของชาติต่างๆ ยิ่งไปกว่านั้นพบว่าการบันทึกคำว่า มโหรีญวน ซึ่งเป็นหลักฐานแสดงถึงการดำรงอยู่ของชาวยุวนในแผ่นดินกรุงธนบุรี ปัจจุบันชาวเวียดนามที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในทุกภูมิภาคของประเทศ มีช่วงเวลาของการตั้งถิ่นฐานแตกต่างกันไปทั้งสมัยเก่าและสมัยใหม่ซึ่งยังคงสืบเชื้อสายของชาวเวียดนามอยู่จนถึงปัจจุบัน

ชาวญวนที่มำตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้นย่อมนำขนบธรรมเนียม พิธีกรรมและความเชื่อติดตัวมาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชาวญวนที่นับถือศาสนาพุทธนิกายมหายานที่ต้องมาอาศัยในประเทศไทยที่เป็นศาสนาพุทธนิกายเถรวาท ส่งผลให้เกิดกระบวนการปรับตัวให้อยู่ร่วมในวัฒนธรรมไทย ไม่ว่าจะเป็นการไม่สวมถุงเท้าและรองเท้าออกเดินบิณฑบาตหรือการเปลี่ยนสีจิวและครองจิวรให้มีความคล้ายกับพระสงฆ์เถรวาท (กรมศิลปากร, 2565, น. 43)

จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้น จะพบลักษณะของการปรับตัววิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันและวิถีทางวัฒนธรรมของคณะสงฆ์นิกายรวมไปถึงศาสนิกชนชาวญวนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยสามารถศึกษาผ่านพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันันิกายที่สามารถแสดงตัวตนทางดนตรีซึ่งควรค่าแก่การศึกษา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาการปรับตัวของชาวเวียดนาม (ญวน) ที่อาศัยในประเทศไทย ผ่านดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันันิกาย ซึ่งสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเวียดนามในมิติของวัฒนธรรมดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการเรียนรู้และทำความเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน เพื่อก้าวผ่านความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของชุมชนดนตรีญวนในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของดนตรีของชาวเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย

3. แนวคิดและทฤษฎี

ท้องถิ่นภิวัดน์ (Localization)

ท้องถิ่นภิวัดน์ (Localization) หมายถึง การประยุกต์หรือปรับเปลี่ยนให้มีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำรงอยู่กับคนในท้องถิ่นได้ (ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย, 2562)

กระบวนการของท้องถิ่นภิวัดน์ (Localization) เมื่อมีผลิตภัณฑ์หรือวัฒนธรรมใหม่จากภายนอกเข้ามาสู่ชุมชนและต้องการปรับตัวเพื่อให้อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ ได้ดี ต้องมีการปรับตัวเข้าหาท้องถิ่นโดย

1. ต้องมีผู้ดำเนินการเป็นคนในท้องถิ่น
2. ต้องสร้างภาพลักษณ์ของผลิตภัณฑ์นั้นๆ ให้เปรียบเสมือนของในท้องถิ่นนั้น

ปัจจัยทั้ง 2 ข้อนี้ส่งผลให้ตัวผลิตภัณฑ์หรือวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนสามารถเข้าถึงและอยู่ร่วมกับท้องถิ่นนั้นๆ ได้

ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดเรื่องท้องถิ่นภิวัดน์ (Localization) ที่มีนิยามคือการนำสิ่งใหม่จากภายนอกชุมชนมาปรับปรุงเข้าหาท้องถิ่นเพื่อจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น จุดประสงค์ทางการตลาด จุดประสงค์ทางการสื่อสาร รวมไปถึงจุดประสงค์ในการนำวัฒนธรรมจากภายนอกชุมชนมาปรับปรุงเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้

ในท้องถิ่นนั้นๆ โดยผู้วิจัยนำแนวคิดดังกล่าวมาอธิบายกระบวนการการปรับตัวทางดนตรีของกลุ่มชาวเวียดนามหรือกลุ่มชาวนวนที่นับถือศาสนาพุทธมหายานที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยว่าสามารถปรับตัวและดำรงอยู่ร่วมกับชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยได้อย่างไรโดยปราศจากความขัดแย้งและอคติทางชาติพันธุ์

4. วิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยด้านมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยอาศัยหลักทฤษฎีทางมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology Research) มีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Work) เพื่อนำข้อมูลมาประกอบผลการวิจัย รายงานการวิจัยเชิงพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยมีระเบียบวิธีดังนี้

1. ขั้นตอนเตรียมการ

1.1 การเลือกพื้นที่วิจัย ได้แก่ วัดพุทธมหายานในสังกัดอนัมนิกายที่ยังมีการประกอบพิธีกรรมและมีวงดนตรี

1.2 การรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ค้นคว้ารวบรวมข้อมูล เอกสาร วารสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์เวียดนาม การอพยพเข้ามาของชาวเวียดนามในประเทศไทย ดนตรีของชาวเวียดนาม อัตลักษณ์ของชาวเวียดนามในประเทศไทย

2. ขั้นตอนดำเนินการ

2.1 สัมภาษณ์ข้อมูลจากบุคคล ได้แก่ พระภิกษุในสังกัดอนัมนิกายแห่งประเทศไทยและนักดนตรี

2.2 การสังเกตการณ์ทั้งมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่างๆ

3. ขั้นตอนวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลเพลงมาวิเคราะห์รูปแบบทำนองของดนตรีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย เพื่อศึกษาทำนองเพลงไทยที่พบในพิธีกรรมต่างๆ ของศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย

5. ผลการวิจัย

การศึกษาการปรับตัวของดนตรีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย ผู้วิจัยได้ศึกษาเพลงที่ใช้บรรเลงในพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีงัดเต็ก พิธีทิ้งกระจาดไทยทาน พิธีกู่หง่อ (ถวายข้าวพระพุทธรูป) โดยสามารถอธิบายเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

5.1 การดำรงอยู่ของชุมชนดนตรีญวนในประเทศไทย

สมัยกรุงศรีอยุธยา มีการตั้งถิ่นฐานของชาวเวียดนามพบในหลักฐานบันทึกของนิโกลัส แชร์แวสว่า ชาวเวียดนามกลุ่มนี้นับถือศาสนาคริสต์ โดยไม่มีหลักฐานบันทึกถึงชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาพุทธ

หลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวเวียดนามกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธในประเทศไทย พบตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ทั้งรูปแบบของพงศาวดารและถาวรวัตถุ สามารถแบ่งเป็นช่วงเวลาได้ 3 ช่วง ได้แก่

1. สมัยกรุงธนบุรี โดยองเชียงซุนหลบหนีภัยจากขบวนการเตยเซินเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารที่กรุงธนบุรีและมีชาวเวียดนามติดตามเข้ามาอีกจำนวนหนึ่ง โดยตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณหลังตลาดบ้านหม้อและหลังวังบูรพาภิรมย์ (ตามชื่อเรียกปัจจุบัน)

2. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ 1) เป็นกลุ่มที่ติดตามเหงวียนฟุกอ้นหรือในเอกสารไทยเรียกว่าองเชียงสือ (ภายหลังขึ้นครองราชย์เฉลิมพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอู่ทองเกล้า) อาศัยบริเวณใต้บ้านต้นสำโรง (ปัจจุบันคือสถานเอกอัครราชทูตโปรตุเกส)

3. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ชาวเวียดนามกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ถูกกวาดต้อนจากสงครามอาณานิคมสยามยุทธเข้ามาอยู่ในหลายพื้นที่ของประเทศไทย เช่น บ้านญวนสามเสน (นับถือศาสนาคริสต์) ชุมชนชาวญวนริมคลองผดุงกรุงเกษม ชุมชนชาวญวนจังหวัดจันทบุรี ชุมชนชาวญวนจังหวัดกาญจนบุรี (กรมศิลปากร, 2565)

กลุ่มชาวเวียดนามนับถือศาสนาพุทธที่อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยได้ร่วมกับชาวจีนสร้างวัดจำนวน 24 วัดในประเทศไทย และ 1 วัดในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังมีสำนักปฏิบัติธรรมอีก 3 สำนัก ที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันตนิกายที่อยู่ในประเทศไทยเป็นเวลายาวนานหลายร้อยปี ซึ่งรวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาที่อยู่คู่กับวิถีชีวิตทั้งชาวเวียดนาม ชาวจีนที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร รวมไปถึงชาวไทยที่อาศัยร่วมกันในชุมชนอย่างพึ่งพาอาศัยกัน

5.2 การปรับตัวทางวัฒนธรรมของดนตรีของชาวเวียดนาม (ญวน) ในประเทศไทย

5.2.1 ด้านพิธีกรรม

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันตนิกายสามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) พระราชพิธีในราชสำนัก และ 2) พิธีกรรมทั่วไป ทั้งหมด 11 พิธีกรรม (กรมศิลปากร, 2565) ดังนี้

1) พระราชพิธีในราชสำนัก

- กงเต็กหลวง

พิธีกงเต็กหลวงเป็นการประกอบพิธีงตั้งถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ สำหรับในประเทศไทยได้มีการจัดพิธีงตั้งเด็กหลวงครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2395 ในงาน

ออกพระเมรุมาศพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) ตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) (กรมศิลปากร, 2565)

มีศาลาลงถวญวนทำงเด็ก 7 วัน 7 คืน แล้วโปรดฯ ให้เจ้สัวเจ้าภาษีผลัดเปลี่ยนกันเข้าไปค่านับพระบรมศพตามอย่างธรรมเนียมจีน มีเครื่องเล่นทุกวัน

แสดงออกถึงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ อีกทั้งยังเป็นจุดเริ่มต้นพิธีงเด็กหลวงและบทบาทของพระสงฆ์มหานิกายฝ่ายอนัมนิกายในราชสำนักไทย ด้วยมีการจัดงานพิธีงเด็กหลวงในราชสำนักขึ้นหลายครั้ง ส่งผลให้มีการบรรจุพิธีงเด็กในระเบียบงานบำเพ็ญพระราชกุศลพระบรมศพ พระศพพระบรมวงศานุวงศ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

- พระราชพิธีสังเวทพระป๋าย

พระราชพิธีสังเวทพระป๋าย คือ การถวายอาหารคาวหวานเช่นไหว้บรรพบุรุษตามธรรมเนียมอย่างจีน แสดงออกถึงความกตัญญูต่องานต่อพระวิญญาณ ทำในวันตรุษจีน

พระราชพิธีสังเวทพระป๋ายเกิดขึ้นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) โปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพระป๋ายแด่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวและนิมนต์พระสงฆ์ญวนมาประกอบพิธีสวดในการแถมพระป๋ายและฉลองพระป๋าย ปัจจุบันไม่มีพิธีสังข์แล้ว เหลือเพียงพระราชพิธีสังเวทพระป๋ายในวันตรุษจีนเพียงอย่างเดียว

อาจกล่าวให้เข้าใจโดยง่ายว่าพระราชพิธีสังเวทพระป๋าย คือ การถวายอาหารคาวหวานแก่ดวงพระวิญญาณบรรพบุรุษในวันตรุษจีนตามธรรมเนียมจีนและในปัจจุบันไม่มีพิธีสังข์แล้ว ดังนั้นพระสงฆ์อนัมนิกายมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระราชพิธีนี้เพียงการแถมพระป๋ายและฉลองพระป๋ายเท่านั้น

- พระราชพิธีในโอกาสมงคลต่าง ๆ

พระราชพิธีในโอกาสมงคลต่าง ๆ พระสงฆ์ฝ่ายอนัมนิกายจะได้รับพระบรมราชานุญาตให้เจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคล ณ พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามในวันมงคลสำคัญ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินี เริ่มต้นเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) มีพระบรมราชานุญาตให้พระสงฆ์อนัมนิกายเข้าเฝ้าเจริญพระพุทธมนต์ถวายพระพรชัยมงคลและถวายรูปเทียน (เครื่องหอม) กิมฮวย อั่งตั่วในวันเฉลิมพระชนมพรรษาเป็นประจำทุกปี

2) พิธีกรรมทั่วไป

- พิธีถวายข้าวพระพุทธรูป (กึ่งห่อ)

การถวายข้าวพระพุทธรูป ภาษาญวนเรียกว่ากึ่งห่อ คือ การถวายข้าวพระพุทธรูปก่อนพระสงฆ์จะฉันภัตตาหารเพล มีบทสวดบูชาพระพุทธรูปเจ้าและพระโพธิสัตว์ตามคติแบบมหายาน บทสวดเป็นภาษาญวนโดยมีลำดับพิธีกรรม

- พิธีงเด็กทั่วไป

พิธีงเด็ก คือ การทำบุญอุทิศบุญกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว

- ประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ (บ้ายโต้ว)

ประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ ภาษาญวนเรียกว่าบ้ายโต้ว เป็นประเพณีเก่าแก่ที่เชื่อว่าอาจสืบทอดมาจากลัทธิเต๋า จัดขึ้นเพื่อบูชาและแสดงความกตัญญูต่อเทวดาประจำดาวนพเคราะห์ที่ได้ดูแลทุกข์สุขของสรรพสัตว์ทั้งหลายบนโลก เชื่อกันว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ต่อดวงชะตาประจำปี แต่เดิมจัดในช่วงขึ้นปีใหม่เรียกว่าเต็ต (เต็ตหรือตรุษญวนตรงกับวันตรุษจีน) เพื่อให้เป็นพิธีกรรมแรกของปี รับสิริมงคลต้อนรับปีใหม่ทางจันทรคติและต้องจัดให้เสร็จภายใน 1 เดือน ประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์จะจัดขึ้นที่วัด ศาลเจ้า หรือสมาคมของชาวเวียดนาม

- พิธีไทยทานทั้งกระจาด (โผโต๊ะเงินเต้)

พิธีไทยทานทั้งกระจาดเป็นพิธีที่แสดงออกถึงเมตตาธรรมตามคติของศาสนาพุทธแบบมหายานในกลุ่มชาวจีนและชาวญวนกำหนดจัดพิธีไทยทานทั้งกระจาดในเดือน 7 เป็นประจำทุกปีตามปฏิทินจันทรคติ (อยู่ในช่วงประมาณเดือนสิงหาคมถึงกันยายน) มีกำหนดเวลาประมาณ 1 เดือน เนื่องจากคติความเชื่อว่าเดือน 7 เป็นเดือนที่ประตูนรกจะเปิดกว้างให้เหล่าวิญญาณที่อดอยากหิวโหยอยู่ในนรกได้รับการปลดปล่อยดวงวิญญาณชั่วคราว เพื่อให้ดวงวิญญาณออกไปเยี่ยมญาติ

- ทอดกฐิน

การทอดกฐินในศาสนาพุทธแบบมหายานฝ่ายอนันมิกายไม่ปรากฏในประเทศเวียดนาม มีเฉพาะในพระสงฆ์อนันมิกายในประเทศไทย สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวเข้ากับศาสนาพุทธแบบเถรวาทในประเทศไทย โดยมีจุดเริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) เนื่องจากทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเถระชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายอนันมิกายเข้าร่วมงานพระราชพิธีบ่อยครั้ง คณะสงฆ์อนันมิกายจึงเห็นควรให้เพิ่มเติมพิธีกรรมต่าง ๆ ให้มีความสอดคล้องกับฝ่ายเถรวาทที่เป็นนิกายประจำประเทศไทย

- ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปเจ้าน้อยในวันวิสาขบูชา

ประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปเจ้าน้อยในวันวิสาขบูชาเป็นงานเทศกาลประจำปีในช่วงทำบุญวันวิสาขบูชา โดยจะนับตามปฏิทินแบบจันทรคติจีน จึงจัดประเพณีสงฆ์น้ำพระพุทธรูปเจ้าน้อยได้เพียงแค่เฉพาะวัน 8 ค่ำ เดือน 4 และวัน 15 ค่ำ เดือน 4 เท่านั้น

- ประเพณีไหว้บูรพาจารย์ (กัโด้)

ประเพณีไหว้บูรพาจารย์ ภาษาเวียดนามเรียกว่า “กัโด้” ถือเป็นการแสดงมุทิตาจิตและการแสดงความกตัญญูต่อบูรพาจารย์ของคณะสงฆ์อนันมิกายรวมถึงลูกศิษย์ฆราวาส

- ประเพณีถือศีลกินเจ (กั้วว่างตราย)

ประเพณีถือศีลกินเจ ภาษาเวียดนามเรียกว่ากั้วว่างตราย กำหนดจัดขึ้นตั้งแต่วันที่ 1-9 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจันทรคติแบบจีนเป็นเวลา 9 วัน 9 คืน ผู้ตั้งปณิธานกินเจบริโภคแต่อาหารที่ไม่ได้มาจากสัตว์

จากทั้งหมด 11 พิธีกรรมนี้ มีเพียง 4 พิธีกรรมที่มีดนตรีบรรเลงประกอบ ได้แก่ 1) พิธีถวายข้าวพระพุทธรูป (กึ่งห่อ) 2) พิธีงัด (งัดเด็กหลวงและงัดเด็กทั่วไป) 3) ประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ (บายได้ว) และ 4) พิธีไทยทานทั้งกระจาด (โม่ได้เงินเต้)

5.2.2 การปรับตัวของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย

การปรับตัวของดนตรีในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายสามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. รูปแบบของวงดนตรี

ในอดีตพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายใช้วงดนตรีไทยในการบรรเลง โดยมีหลักฐานภาพถ่ายเก่าในงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ปรากฏโขนซอด้วงและซออู้ในภาพถ่าย

ภาพที่ 1. วงดนตรีไทยประกอบพิธีงัดเด็กหลวง

ในงานบำเพ็ญพระราชกุศลถวายพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 (ที่มา: กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร, 2529)

ต่อมาเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีจีนมาใช้ในการบรรเลง เนื่องจากความต้องการของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ในปัจจุบันได้มีการนำเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามาบรรเลงในวงดนตรีประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อสร้างมิติใหม่ด้านการฟังและเทียบเสียงเครื่องดนตรีแต่ละชิ้นได้สะดวก รวมถึงเทียบเสียงสวดของพระผู้ประกอบพิธี ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลต่อทำนองเพลง ทำให้สามารถบรรเลงทำนองเพลงได้หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทำนองเพลงญวน ทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงไต้หวัน ทำนองเพลงไทย

ในปัจจุบันพบว่าที่วัดถาวราราม จังหวัดกาญจนบุรี ยังคงใช้เครื่องดนตรีไทยในการประกอบพิธีกรรมอยู่ ในขณะที่วัดในสังกัดอนัมนิกายอื่นๆ เช่น วัดกุศลสมาคร วัดโลกานุเคราะห์ วัดถาวราราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้เครื่องดนตรีจีนและเครื่องดนตรีตะวันตก จากที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่าวงดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายไม่มีรูปแบบที่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของสังคมหรือชุมชน นับได้ว่าเป็นการปรับตัวอย่างหนึ่งของดนตรีทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย

2. ทำนองเพลง

ทำนองเพลงที่พบในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ทำนองเพลงญวน ทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงใต้หวัน ทำนองเพลงไทย และมี 2 ลักษณะ คือ เพลงสำหรับบรรเลงและ เพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์ อธิบายได้ดังนี้

- เพลงสำหรับบรรเลง

เพลงสำหรับบรรเลงเป็นเพลงที่บรรเลงคั่นระหว่างพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นก่อนการเริ่มพิธีกรรม พระภิกษุพักสวดมนต์ พระฉันภัตตาหาร ตัวอย่างเช่น เพลงทามเหล เพลงก๊วเหลียงฮ้วง เพลงจับปวยจิว รวมไปถึง เพลงไทยเดิม เพลงลูกทุ่ง ก็สามารถนำมาบรรเลงในงานพิธีกรรมได้เช่นกัน

- เพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์

เพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์หรือเรียกว่า “ต้างมนต์” สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) บทสวดที่ใช้ทำนองเพลงญวน สามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 รูปแบบ

รูปแบบที่ 1 ทำนองเพลงที่มีชื่อบทสวดกำกับ เช่น

- บทสวดเชญ ใช้เพลงเชญ
- บทสวดที่ตั้ง ใช้เพลงที่ตั้ง
- บทสวดเอื้องบุญจาย ใช้เพลงเอื้องบุญจาย

รูปแบบที่ 2 ทำนองเพลงที่ใช้ทำนองเพลงตี่อู้ แต่ใช้บทสวดอื่นๆ เช่น

- บทสวดลือเอื้อง
- บทสวดย้ายเอื้อง
- บทสวดเหวียนเตียว

2) บทสวดที่ไม่ใช้ทำนองเพลงญวน โดยมากจะใช้ทำนองเพลงไทย เช่น

- บทสวดเหล่านามโม สามารถใช้ได้หลายทำนอง เช่น ทำนองเพลงคางคกปากสระ ทำนองเพลงไทดำรำพัน
- บทสวดเพื่องเตียน (ในพิธีไทยทานทั้งกระเจาด) ใช้ทำนองเพลงลาวคลึง (ลาวเล็ก ตัดสร้อย) เพลงเขมรพวง
- ใช้ทำนองเพลงวอนลมฝากรัก
- บทสวดคายแก้ว ใช้ทำนองเพลงเขมรพวง สามชั้น

3. การแปรทำนองของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันันิกาย

เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นทำนองหลักของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธฝ่ายอนันันิกาย ได้แก่ หยางฉิน ส่วนใหญ่แล้วการบรรเลงหยางฉินจะเป็นการบรรเลงในลักษณะยัดเสียงของการสวดมนต์เป็นหลัก ดังนั้นจะเป็นการบรรเลงเฉพาะส่วนหลักเป็นทำนองห่างๆ แต่จะมีการแปรทำนองบ้างตามปฏิภาณของนักดนตรี นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้วิธีการแปรทำนองแบบดนตรีไทย เนื่องจากในอดีตในช่วงดนตรีไทยและนักดนตรีไทย บรรเลง ส่งผลให้มีการนำวิธีการแปรทำนองอย่างดนตรีไทยมาใช้ตามความคุ้นชินของนักดนตรี โดยจะยกตัวอย่าง ทำนองเพลงลือถี้ ดังนี้

เพลงลือเถี

บรรทัดที่ 1	วรรคที่ 1				วรรคที่ 2			
ทำนองหลัก	---ช	---ด	-ล-ด	-ร-ฟ	---ช	ดลชฟ	---ร	---ฟ
ทำนองแปร	---ช	---ด	รดลด	-ร-ฟ	-ช-ช	ฟลชฟ	-ช-ร	ฟชรฟ
บรรทัดที่ 2	วรรคที่ 3				วรรคที่ 4			
ทำนองหลัก	---ช	ลชฟร	-ด-ร	ดฟชล	----	----	-ช-ฟ	ชล-ช
ทำนองแปร	-ฟ-ช	ลชฟร	ดลดร	ฟชฟล	-ล-ด	ลลลล	ดลชฟ	ชลฟช
บรรทัดที่ 3	วรรคที่ 5				วรรคที่ 6			
ทำนองหลัก	----	----	ลชฟช	-ล-ด	----	----	รดรล	-ด-ร
ทำนองแปร	-ช-ล	ชชชช	-ฟ-ช	-ล-ด	-ด-ร	ดดดด	ฟฟชล	-ด-ร
บรรทัดที่ 4	วรรคที่ 7				วรรคที่ 8			
ทำนองหลัก	----	----	-ฟ-ช	ฟร-ด	---ร	ฟรดล	-ร-ด	-ล-ช
ทำนองแปร	-ร-ฟ	รรรร	ดรฟช	ฟรฟด	-ด-ร	ฟรดล	ชลดร	ดลดช
บรรทัดที่ 5	วรรคที่ 9				วรรคที่ 10			
ทำนองหลัก	----	----	-ฟ-ช	-ล-ด	---ร	ฟรดล	-ด-ร	ดล-ช
ทำนองแปร	-ช-ล	ชชชช	-ฟ-ช	-ล-ด	-ด-ร	ฟรดล	ชลดร	ดลดช
บรรทัดที่ 6	วรรคที่ 11				วรรคที่ 12			
ทำนองหลัก	----	ฟชลด	-ร-ด	-ล-ช	---ด	---ล	---ช	---ฟ
ทำนองแปร	-ช-ช	-ล-ด	ดดฟร	ดลดช	-ฟ-ด	-ล-ล	ดชชช	ฟรดฟ
บรรทัดที่ 7	วรรคที่ 13				วรรคที่ 14			
ทำนองหลัก	----	ลฟชล	ดรดล	-ช-ฟ	---ช	ลชฟร	ดลดร	-ฟ-ช
ทำนองแปร	-ฟ-ฟ	ดฟชล	ดรดล	ดลชฟ	ชรฟช	ลชฟร	ดลดร	-ฟ-ช
บรรทัดที่ 8	วรรคที่ 15				วรรคที่ 16			
ทำนองหลัก	----	----	-ฟ-ม	-ร-ด	---ล	---ด	---ร	---ฟ
ทำนองแปร	-ช-ล	ชชชช	-ฟ-ม	-ร-ด	-ด-ล	-ด-ด	รดลด	-ร-ฟ

ภาพที่ 2. เปรียบเทียบโน้ตเพลงลือเถีระหว่างทำนองหลักกับทำนองแปร

(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

จากโน้ตจะเปรียบเทียบให้เห็นระหว่างทำนองหลักกับทำนองแปร พบว่ามีการใช้เสียงเท่าและมีการแปรทำนองคล้ายกับกลอนเพลงไทย ดังนี้

- ลูกเท่า 2 ห้อง พบที่วรรคที่ 4, 5, 6, 7, 9, และ 15

บรรทัดที่ 2	วรรคที่ 4			
ทำนองหลัก	---	---	-ช-ฟ	ชล-ช
ทำนองแปร	-ล-ด	ลลลล	ดลชฟ	ชลฟช

ภาพที่ 3. เปรียบเทียบโน้ตเพลงลือเถี การบรรเลงลูกทำนองแปร วรรคที่ 4
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

บรรทัดที่ 3	วรรคที่ 5				วรรคที่ 6			
ทำนองหลัก	---	---	ลชฟช	-ล-ด	---	---	รดล	-ด-ร
ทำนองแปร	-ช-ล	ชชชช	-ฟ-ช	-ล-ด	-ด-ร	ดดดด	ฟฟชล	-ด-ร

ภาพที่ 4. เปรียบเทียบโน้ตเพลงลือเถี การบรรเลงลูกทำนองแปร วรรคที่ 5 และวรรคที่ 6
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

บรรทัดที่ 4	วรรคที่ 7			
ทำนองหลัก	---	---	-ฟ-ช	ฟร-ด
ทำนองแปร	-ร-ฟ	รรรร	ดลฟช	ฟรฟด

ภาพที่ 5. เปรียบเทียบโน้ตเพลงลือเถี การบรรเลงลูกทำนองแปร วรรคที่ 7
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

บรรทัดที่ 5	วรรคที่ 9			
ทำนองหลัก	---	---	-ฟ-ช	-ล-ด
ทำนองแปร	-ช-ล	ชชชช	-ฟ-ช	-ล-ด

ภาพที่ 6. เปรียบเทียบโน้ตเพลงลือเถี การบรรเลงลูกทำนองแปร วรรคที่ 9
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

- การแปรทำนอง พบที่วรรคที่ 13 และ 14

บรรทัดที่ 7	วรรคที่ 13				วรรคที่ 14			
ทำนองหลัก	---	ลฟชล	ดลล	-ช-ฟ	---ช	ลชฟร	ดลล	-ฟ-ช
ทำนองแปร	-ฟ-ฟ	ดฟชล	ดลล	ดลชฟ	ชฟฟช	ลชฟร	ดลล	-ฟ-ช

ภาพที่ 7. เปรียบเทียบการแปรทำนองเพลงลือเถี วรรคที่ 13 และวรรคที่ 14
(ที่มา: ผู้วิจัย, 2569)

จากตัวอย่างเพลงลือเถี จะเห็นการแปรทำนองเพลงโดยอนุมานได้ว่าได้รับอิทธิพลจากวิธีการแปรทำนองของดนตรีไทยไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของลูกเท่าและการแปรกลอนเพลง สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวตามสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนในสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย

6. สรุปผลและอภิปรายผล

6.1 สรุปผล

การศึกษาการปรับตัวของดนตรีพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกายสามารถอธิบายได้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกายในประเทศไทย

ตามหลักฐานในรูปแบบการบันทึกพบว่าชาวเวียดนามที่นับถือศาสนาพุทธอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีการตั้งถิ่นฐานทั่วไปทั้งในกรุงเทพมหานครและจังหวัดอื่นๆ เช่น จังหวัดกาญจนบุรี จันทบุรี ราชบุรีและได้ร่วมกับชาวจีน ชาวไทยสร้างศาสนสถานขึ้นตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันจำนวน 24 วัดในประเทศไทย และ 1 วัดในสหรัฐอเมริกา นอกจากนี้ยังมีสำนักปฏิบัติธรรมอีก 3 สำนักสะท้อนให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างกลมกลืนในสังคมพหุวัฒนธรรม

2. ศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกายในประเทศไทย

พิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกายสามารถแบ่งได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) พระราชพิธีในราชสำนัก และ 2) พิธีกรรมทั่วไป ทั้งหมด 11 พิธีกรรม

2.1 พระราชพิธีในราชสำนัก

- กงเต็กหลวง
- พระราชพิธีสังเวยพระป้าย
- พระราชพิธีในโอกาสมงคลต่างๆ

2.2 พิธีกรรมทั่วไป

- พิธีถวายข้าวพระพุทธรูป (กึ่งห่อ)
- พิธีกึ่งเต็กทั่วไป
- ประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ (ป้ายโต้ว)
- พิธีไทยทานทั้งกระเจาด (โผโต้วเงินเต้)
- ทอดกฐิน
- ประเพณีสรงน้ำพระพุทธรูปเจ้าน้อยในวันวิสาขบูชา
- ประเพณีไหว้บูรพาจารย์ (ก๊โตะ)
- ประเพณีถือศีลกินเจ (ก๊วว่างตราย)

3. การปรับตัวของดนตรีในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกาย

การปรับตัวของดนตรีในพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันติกายสามารถแบ่งได้เป็น 2 ด้าน ดังนี้

3.1 รูปแบบของวงดนตรี

ในอดีตพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันนิกายใช้วงดนตรีไทยในการบรรเลง โดยมีหลักฐานภาพถ่ายเก่าในงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 ปรากฏในชอด้วงและชออยู่ญ่ในภาพถ่าย

ต่อมาเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีจีนมาใช้ในการบรรเลง เนื่องจากความต้องการของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน นอกจากนั้นนักดนตรียังมีความต้องการทางสุนทรีย์ของเสียง การเลือกใช้เครื่องดนตรีจีนทำให้สามารถบรรเลงทำนองเพลงได้หลากหลายมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทำนองเพลงเวียดนาม ทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงไต้หวัน ทำนองเพลงไทย

ในปัจจุบันพบว่าที่วัดถาวราราม จังหวัดกาญจนบุรี ยังคงใช้เครื่องดนตรีไทยในการประกอบพิธีกรรมอยู่ ในขณะที่วัดในสังกัดอนันนิกายอื่นๆ เช่น วัดกุศลสมาคร วัดโลกานุเคราะห์ วัดถาวราราม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ใช้เครื่องดนตรีจีน จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่าสำหรับวงดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันนิกายไม่มีรูปแบบที่ตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการของสังคมหรือชุมชน นับได้ว่าเป็นอัตลักษณ์หนึ่งของดนตรีทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนันนิกาย

3.2 ทำนองเพลง

ทำนองเพลงที่พบในการบรรเลงประกอบพิธีกรรมสามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่ ทำนองเพลงญวน ทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงไต้หวัน ทำนองเพลงไทย และมี 2 ลักษณะ คือเพลงสำหรับบรรเลงและเพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์ อธิบายได้ดังนี้

3.2.1 เพลงสำหรับบรรเลง

เพลงสำหรับบรรเลงเป็นเพลงที่บรรเลงคั่นระหว่างพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นก่อนการเริ่มพิธีกรรม พระภิกษุพักสวดมนต์ พระฉันภัตตาหาร ตัวอย่างเช่น เพลงทามเหล เพลงก๊วเหลียงฮ้วง เพลงจับปวยจ๊ว รวมไปถึงเพลงไทยเดิม เพลงลูกทุ่ง ก็สามารถนำมาบรรเลงในงานพิธีกรรมได้เช่นกัน

3.2.2 เพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์

เพลงบรรเลงประกอบบทสวดมนต์หรือเรียกว่า “ต้างมนต์” สามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) บทสวดที่ใช้ทำนองเพลงญวนสามารถแบ่งย่อยได้เป็น 2 รูปแบบ

รูปแบบที่ 1 ทำนองเพลงที่มีชื่อบทสวดกำกับ เช่น

- บทสวดเชญ ใช้เพลงเชญ
- บทสวดที่ตั้ง ใช้เพลงที่ตั้ง
- บทสวดเอื้องบุญจาย ใช้เพลงเอื้องบุญจาย

รูปแบบที่ 2 ทำนองเพลงที่ใช้ทำนองเพลงต้อกั แต่ใช้บทสวดอื่นๆ เช่น

- บทสวดลือเอื้อง
- บทสวดย้ายเอื้อง
- บทสวดเหวียนเตียว

2) บทสวดที่ไม่ใช้ทำนองเพลงญวน โดยมากจะใช้ทำนองเพลงไทย เช่น

- บทสวดเหล่านามโม สามารถใช้ได้หลายทำนอง เช่น ทำนองเพลงคางคกปากสระ ทำนองเพลงไทดำรำพัน
- บทสวดเพื่องเตียน (ในพิธีไทยทานทั้งกระจาด) ใช้ทำนองเพลงลาวคลึง (ลาวเล็ก ตัดสร้อย) เพลงเขมรพวง
- ใช้ทำนองเพลงวอนลมฝากรัก
- บทสวดคายแก้ว ใช้ทำนองเพลงเขมรพวง สามชั้น

3.3 การแปรทำนองของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย

เครื่องดนตรีที่ใช้เป็นทำนองหลักของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธฝ่ายอนัมนิกาย ได้แก่ หยางฉิน ส่วนใหญ่แล้วการบรรเลงหยางฉินจะเป็นการบรรเลงในลักษณะยึดเสียงของการสวดมนต์เป็นหลัก ดังนั้นจะเป็นการบรรเลงเฉพาะส่วนหลักเป็นทำนองห่างๆ แต่จะมีการแปรทำนองบ้างตามปฏิภาณของนักดนตรี นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้วิธีการแปรทำนองแบบดนตรีไทย เนื่องจากในอดีตในช่วงดนตรีไทยและนักดนตรีไทย บรรเลง จึงส่งผลให้มีการนำวิธีการแปลทำนองอย่างดนตรีไทยมาใช้ตามความคุ้นชินของนักดนตรี โดยจะยกตัวอย่างทำนองเพลงลือเถี

จากตัวอย่างเพลงลือเถี จะเห็นการแปรทำนองเพลงโดยอนุมานได้ว่าได้รับอิทธิพลจากวิธีการแปรทำนองของดนตรีไทยไม่ว่าจะเป็นรูปแบบของลูกเท่าและการแปรกลอนเพลง สะท้อนให้เห็นถึงการปรับตัวตามสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนในสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย

6.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาการปรับตัวของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกาย ผู้วิจัย อภิปรายเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. การอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวนวนและพิธีกรรมทางพุทธศาสนาแบบมหายานฝ่ายอนัมนิกาย

ชาวเวียดนามหรือชาวนวนกลุ่มที่นับถือศาสนาพุทธแบบมหายาน จากการศึกษาพบว่าเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงปัจจุบัน ในอดีตมีการอยู่อาศัยหนาแน่นในกรุงเทพมหานคร ปรากฏเป็นชุมชนต่างๆ เช่น ชุมชนญวนท่าเตียน ชุมชนญวนบางโพ ชุมชนบ้านญวนพาหุรัด ชุมชนญวนสะพานขาว และจังหวัดสำคัญๆ ได้แก่ กาญจนบุรี จันทบุรี

ปัจจุบันถึงแม้ว่าชาวไทยเชื้อสายญวนตั้งแต่กรุงธนบุรีถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3) จะเหลือน้อยลงแต่ยังปรากฏวิถีชีวิต เรื่องเล่า ชื่อชุมชน ศาสนสถาน รวมถึงพิธีกรรมที่ยังคงอยู่ถึงปัจจุบัน

ในส่วนของวัตรปฏิบัติของคณะสงฆ์อนัมนิกายแห่งประเทศไทยถือศีลทั้งหมด 250 ข้อตามอย่างนิยามมหายานเช่นเดียวกับคณะสงฆ์จีนนิกาย แต่คณะสงฆ์อนัมนิกายมีการปรับเปลี่ยนวัตรปฏิบัติบางประการให้

กลมกลืนและใกล้เคียงกับคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย เช่น การไม่สวมรองเท้าถุงเท้าและออกบิณฑบาต การห่มจีวรสีเดียวกับพระสงฆ์เถรวาท

2. การปรับรูปแบบวงดนตรี

จากการศึกษารูปแบบของวงดนตรีประกอบอนัมนิกาย พบว่าวงดนตรีประกอบพิธีกรรมในศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายไม่มีรูปแบบที่ตายตัว เป็นลักษณะการปรับตัวเพื่อรับใช้ชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่อง โดยสามารถแบ่งเป็น 2 ยุค คือ อดีตและปัจจุบัน

แต่เดิมนั้นวงดนตรีประกอบพิธีกรรมในศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายใช้รูปแบบวงดนตรีใกล้เคียงกับวงเครื่องสายไทย กล่าวคือมีซอด้วง ซออู้ จะเข้ ขลุ่ยเพียงออ ซึ่งเป็นการนำเครื่องดนตรีที่หาได้ในท้องถิ่นมาบรรเลงประกอบพิธีกรรม

ปัจจุบันมีการนำเครื่องดนตรีจีนมาบรรเลงประกอบพิธีกรรม เนื่องด้วยวัดในสังกัดอนัมนิกายตั้งอยู่ในชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน นักดนตรีบางส่วนเป็นคนไทยเชื้อสายจีนจึงเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องเปลี่ยนมาใช้เครื่องดนตรีจีนเพื่อเป็นการตอบสนองความต้องการของชุมชนชาวจีน นอกจากนี้เมื่อมีการนำเข้าเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามาในประเทศไทยและมีราคาถูกลงหาซื้อได้ง่ายขึ้น จึงเริ่มมีการนำเครื่องดนตรีตะวันตกเข้ามาบรรเลงในวงดนตรีประกอบพิธีกรรม โดยเฉพาะเครื่องดนตรีอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเพิ่มมิติของเสียงเพลงและเทียบเสียงของนักดนตรีและพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีกรรมได้ง่าย

การปรับรูปแบบของวงดนตรีนี้ส่งผลต่อการปรับบันไดเสียงและทำให้สามารถบรรเลงเพลงได้หลากหลาย จึงบรรเลงเพลงได้ตามความต้องการในแต่ละยุคสมัย เพื่อให้ผู้ฟังไม่เกิดความจำเจ อีกทั้งยังเป็นการเพิ่มศักยภาพทางด้านการแข่งขันของวงดนตรีประกอบพิธีกรรมในศาสนาพุทธมหายานอีกด้วย

3. การปรับตัวของทำนองเพลง

ทำนองเพลงที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายมีที่มาจากหลากหลายทำนองเพลง ไม่ว่าจะเป็นทำนองเพลงฉวนของเดิม ทำนองเพลงจีนแต้จิ๋ว ทำนองเพลงไต้หวัน ทำนองเพลงไทยเดิม ทำนองเพลงลูกทุ่ง ซึ่งการเลือกทำนองเพลงนั้นขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ไม่ว่าจะเป็นทำนองที่ไพเราะหรือพระสงฆ์ผู้ประกอบพิธีมีความคุ้นเคยจดจำทำนองได้แม่นยำ หรือเป็นทำนองเพลงที่คุ้นหูและได้รับความนิยมในสังคมขณะนั้น เพื่อถ่ายทอดทำนองสวดและบทสวดได้สะดวก อีกทั้งการใช้ทำนองที่คุ้นหูส่งผลให้บทสวดของศาสนาพุทธมหายานเข้าถึงศาสนิกชนได้ง่าย นับเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการนำทำนองและวิธีการบรรเลงแบบดนตรีไทย ได้แก่ การเติมลูกเต๋าและการแปรทำนองแบบกลอนเพลงไทยมาปรับใช้ในการบรรเลง ถือเป็นการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ในท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน ถึงแม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทำนอง แต่ยังคงใช้บทสวดมนต์เป็นภาษาฉวน

การปรับตัวดังกล่าวข้างต้นทั้งวัตรปฏิบัติของพระภิกษุอนัมนิกาย รูปแบบของวงดนตรี เครื่องดนตรีและทำนองเพลง ถือเป็นอัตลักษณ์ของดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายที่มีความยืดหยุ่นต่อสถานการณ์ ที่สำคัญคือการปรับตัวเข้ากับท้องถิ่นและชุมชนได้อย่างกลมกลืน ซึ่งการปรับตัวของวงดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายนี้มีความสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องท้องถิ่นวิถี

(Localization) กล่าวคือเมื่อเวลาผ่านไปมีการส่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมทางดนตรีประกอบพิธีกรรมและศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายถูกถ่ายทอดจากชาวญวนนับว่าเป็นวัฒนธรรมจากภายนอกถ่ายทอดสู่คนในท้องถิ่น ได้แก่ชาวไทย ทำหน้าที่เป็นผู้ขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมโดยอาศัยระยะเวลา ความเข้าใจ รวมถึงความไว้วางใจจากคนในท้องถิ่น ส่งผลให้ดนตรีประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมหายานฝ่ายอนัมนิกายอยู่ในสังคมไทยได้อย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันบนพื้นฐานของความเข้าใจในความแตกต่างทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของสังคมแบบพหุวัฒนธรรมของประเทศไทยได้อย่างชัดเจน

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2528). *จดหมายเหตุงานพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในรัชกาลที่ 7 เล่ม 2*. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2565). *เรื่องอนัมนิกายในสยาม*. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.
- ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย. (2562). *Localization กลยุทธ์เด็ดเจาะตลาด New Frontiers*.
https://www.exim.go.th/eximinter/enews/15936/e-news_august2019_new_market.html
- ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ. (2523). *ประชุมหมยารับสั่ง ภาคที่ 1 สมัยกรุงธนบุรี*.
<https://vajirayana.org/ประชุมหมยารับสั่ง-ภาคที่-1-สมัยกรุงธนบุรี/หมยารับสั่ง-เรื่องโปรดเกล้าฯ-ให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอินทรพิทักษ์>